

foto: Luc De Keersmaeker

Boomgericht bosbeheer en biodiversiteit: meer winners dan losers?

Eco2eco heeft zeker voordelen voor de houtkwaliteit en voor de biodiversiteit. Maar het is niet slim om daarom vanaf nu overal het boomgerichte bosbeheer toe te passen. Want ook dat beheer biedt niet aan alle flora en fauna een plaats.

— Kris Vandekerkhove (onderzoeker bosecologie INBO)

> Het eco2eco concept van boomgericht bosbeheer heeft een aantal belangrijke troeven. Naast een ‘weerbaarder’ bos met meer potentieel bosproducten en kwaliteitshout zijn er ook voordelen voor biodiversiteit tegenover de klassieke beheervormen zoals kaalslag, scherm- en groepenkap. Boomgericht bosbeheer zorgt immers voor een rijke structuur en menging in de boomlaag, een kleinschalige structuurrijkdom, een betere bodemontwikkeling door vaste ruimingspaden en door het inbrengen van schaduwtolerante begeleiders ook voor een rijke humus. De nadruk ligt op kleinschalig werken in een bos zonder echte ‘eindkap’, waarin vooral heel lokaal gewerkt wordt (aanplanten in ‘horsten’, ook wel ‘kloempen’ genoemd, nadruk op kwaliteits- en toe-

komstbomen), en er veel ruimte is voor spontane ontwikkeling in de rest van de bosopstand. Het globale bosbeeld is er dus een van continu kronendak, dat plaatselijk en actief wordt ‘verstoor’d om de QD- en toekomstbomen vrij te stellen of te oogsten. In de resterende ruimte wordt niet of weinig ingegrepen. Hier is plaats voor oude bomen, dood hout en habitatbomen met holtes en epifyten (het zogenaamde ‘OAD-netwerk’ wat staat voor ‘oude’, ‘aftakelende’ en ‘dode’ bomen). Algemeen wordt aangenomen dat een grotere structuurrijkdom in bosopstanden, en meer ruimte voor oude en dode bomen een gunstig effect hebben op de biodiversiteit. Toch is het totaalplaatje iets genuanceerder.

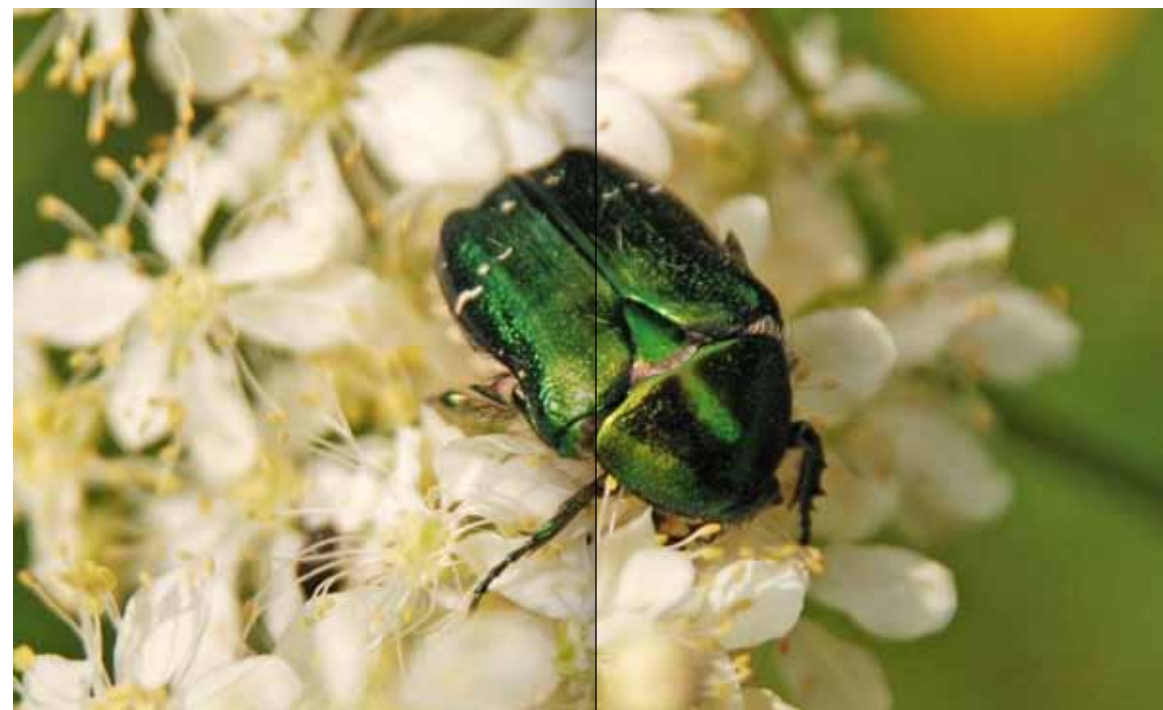
Heterogeen gezelschap met uiteenlopende verwachtingen

Biodiversiteit in bossen omvat een brede range aan soorten met uiteenlopende ecologische eisen. Er zijn ten eerste bosgebonden soorten die licht en warmte nodig hebben om zich te ontwikkelen. Ze komen van nature vooral voor op plaatsen waar verstoringen optreden: van individuele bomen die afsterven tot grootschalige catastrofes (windval, aantasting, ...). De soorten die aan verstoringen gebonden zijn, zijn vaak mobiele, snel voortplantende soorten. Windvalvlaktes en gaten in het kronendak groeien snel weer dicht

Links: In de kleine open plekken die ontstaan bij vrijstelling of eindkap van de kwaliteitsbomen kunnen lichtminnende bosgebonden plantensoorten zoals fraai hertshooi kiemen en tot bloei komen. Het zijn tegelijk interessante nectarplanten voor allerlei insecten.

en komen niet zo vaak voor. De soorten die hieraan gebonden zijn moeten dus snel ter plaatse zijn, zich snel en liefst ook massaal voortplanten, om daarna weer snel een nieuwe plek te koloniseren. Of ze vormen een langlevende zaad- of sporenbank die hen toelaat om tientallen jaren in de schaduw te overleven tot zich een nieuwe verstoring voordoet. Typische voorbeelden van deze groep zijn bosbramen, zeggesoorten en hennepnetels, maar ook schorskevers en prachtkevers. In een tweede groep zitten de uitgesproken schaduwtolerante soorten die het moeten hebben van continue schaduwdruk of het typische vochtige en koele microklimaat van het bos. Het zijn de typische soorten van het gesloten, ongestoorde bos. Het zijn vaak traag koloniserende, weinig mobiele soorten die een uitgesproken voorkeur hebben voor een ‘stabiel’ ecosysteem. Als het bos te open wordt, vermindert hun conditie of worden ze genadeloos weggeconcentreerd door competitieve storingssoorten. Typische voorbeelden hiervan zijn bosanemoon en witte klaverzuring, maar ook veel loopkevers, zwammen en slakken zijn niet gesteld op veel verstoring van hun microklimaat met gedempt daglicht en hebben het liefst zo min mogelijk fluctuatie in luchtvochtigheid en temperatuur. Ook heel wat nachtvlinders kiezen de bescherming van het gesloten kronendak. Tenslotte vinden we in onze (beheerde) bossen veel soorten die eigenlijk niet expliciet aan het bos gebonden zijn, maar eerder aan open terrei-

Onder: Sommige kevers zoals boktorren en gouden tor, ontwikkelen als larve in dood hout, maar hebben als kever nectar nodig. Een bosopstand die beide aanbiedt, is gunstig voor deze soorten.

nen zoals graslanden en heides. Door bebossing en intensivering van de landbouw zijn permanente open plekken en grotere kapvlaktes in bossen steeds belangrijker geworden voor het overleven van deze soorten. Voorbeelden hier zijn de typische grasland- en heidesoorten als struikhei en nachtzwaluw.

Beschaduwd dood hout en lichtplekken

Het eco2eco-concept speelt vooral de schaduw-tolerante soorten die wel wat verstoring kunnen hebben in de kaart. In tegenstelling tot klassieke ‘continuu cover’-systemen (zoals plenterkap) biedt het eco2eco-concept ook ruimte aan soorten van de verouderingsfase in het bos. In de dode, oude en kwijnende bomen in het flankerende OAD-netwerk vinden we larven van doodhoutkevers, zweefvliegen en langpootmuggen. Zowel mycorrhizapaddenstoelen als doodhoutzwammen zullen ook profiteren van het feit dat er minder bodemverdichting, beter afbrekend strooisel en veel dood hout aanwezig zijn. Onder de broedvogels zullen vooral de holenbroeders en broedvogels van oude opgaande bossen (spechten, boomklevers, appelvink) het goed doen. De lichtrijkere zones ter hoogte van de vrijgestelde of geoogste toekomstbomen bieden anderzijds de gewenste licht- en warmtecondities die de meer licht- en warmteminnende bosgebonden soorten verkiezen. Zo zijn er heel wat doodhoutkevers die zonbeschenen dood hout verkiezen. Voor die soorten is het wenselijk om dode bomen in de buurt van de toekomstbomen te laten staan en het (economisch weinig waardevolle) dunningshout dat vrijkomt bij de vrijstelling van de toekomstbomen niet weg te nemen maar ter plaatse te laten. Opstapelen is hierbij een goede optie: het houdt de toekomstboom goed bereikbaar en concentreert een deel van het dood hout op zonbeschenen plekken. En waarom ook niet een paar echte habitatbomen als toekomstbomen selecteren en actief vrijstellen?

Ook nogal wat insecten, zoals boktorren en zweefvliegen hebben de combinatie van beschaduwd dood hout en lichtplekken nodig. Ze ontwikkelen als larve in het dode hout, maar hebben als volwassen insect nood aan nectarplanten zoals bramen en schermbloemigen zoals engelwortel. Onder een gesloten kronendak komen die planten wel voor, maar komen niet tot bloei. De lokale openingen in het kronendak bij boomgericht beheer bieden hier de mogelijkheid om voldoende bloeiende planten in de kruidlaag voort te brengen. De regelmatige, maar plaatselijke en extensieve verstoringen in dit beheersysteem zorgen voor wat extra-natuurlijke dynamiek, die in onze vaak jonge bossen anders vrij beperkt is. Hierdoor kan een aantal lichtminnende bosgebonden soorten zich handhaven, waardoor de totale soortenrijkdom in deze opstanden met ‘geïntegreerd bosbeheer’ misschien wel hoger uitkomt (althans naar kwantiteit, niet noodzakelijk naar kwaliteit) dan in puur onbeheerde bossen. Indien goed toegepast is dit bosbeheer ook perfect inpasbaar in het Natura 2000-beleid en de natuurstreefbeelden voor boshabitats.

Niet alle eieren in één mand leggen

Dit eco2eco-beheersysteem heeft ongetwijfeld een aantal troeven naar biodiversiteit in vergelijking met de klassieke bosbeheersystemen. Eco2eco creëert door zijn variatie in lichtcondities, boomsoortenkeuze en aandacht voor dood hout en oude bomen een grote diversiteit aan condities op kleine schaal, zodat een belangrijk deel van de bosbiodiversiteit hier wel zijn plekje vindt. Toch is dit niet alles-zaligmakend. Voor de echte specialisten van zowel open terreinen als gesloten bossen is dit immers een ‘vis noch vlees’-toestand. Onderzoek toonde aan dat echte gespecialiseerde en daarom vaak zeldzame bossoorten (onder andere bepaalde loopkevers, slakken, zwammen en nachtvlinders) de zones met actief beheer, zelfs kleinschalige ingrepen, gaan mijden, en min of meer ‘ruderaal’ soorten hun plek innemen. Naar kwantiteit zal de soortenrijkdom bij boomgericht beheer misschien toenemen tegenover nietsdoen, maar naar kwaliteit is dat niet noodzakelijk het geval. Ook het OAD-netwerk biedt hier niet altijd soelaas: in dit netwerk zijn wel ‘bosrefugia’ voorzien, dat zijn onbeheerde zones van één of enkele ha groot (ook wel ‘set-aside’ of ‘verouderingseiland’ genoemd), maar de echte specialisten van gesloten ongestoorde bossen hebben grotere aaneengesloten onbeheerde oppervlaktes van enkele tientallen tot honderden ha nodig. Een aanvullend netwerk van voldoende grote, aaneengesloten en compacte onbeheerde bosreservaten blijft dus essentieel om ook deze specialisten kansen op ontwikkeling te geven. Omgekeerd zullen ook de soorten van grote open plekken in het bos (kapvlaktesoorten, typische soorten van hakhoutbossen) bij algemene toepassing van dit eco2eco-beheersysteem in de verdrukking komen.

Variatie

Tenslotte is het ook belangrijk om niet alleen de

structuurvariatie op niveau van de opstand te bekijken, maar ook het ruimere plaatje in oenschouw te nemen. Op een ruimere landschapsschaal zal juist de afwisseling van verschillende beheersystemen (nietsdoen – boomgericht beheer – eindkapsystemen, zelfs kaalslag) aanleiding geven tot een grotere diversiteit en aan een zo ruim mogelijk soortenpalet mogelijkheden bieden.

Bij het vrijstellen van kwaliteitsbomen is het wenselijk om dode staande bomen in de buurt te behouden. Zonbeschenen dood hout is immers zeer interessant voor allerlei warmteminnende houtkevers.

Zo concluderen de meeste onderzoekers dat ongelijkjarige beukenopstanden vaak een hogere bosgebonden biodiversiteit hebben dan scherm-slagbossen. Maar recent onderzoek van de Duitse onderzoeker Schall toonde aan dat wanneer op landschapsschaal wordt gekeken, de scherm-slagbossen van beuk soms meer soorten bevatten, en vooral ook andere soorten dan ongelijkjarige beukenbossen. Dat komt omdat er op landschapsschaal een grotere variatie in leefomstandigheden voorkomt. De combinatie van beide systemen resulteert in een nog grotere soortenrijkdom dan wanneer voor één systeem wordt gekozen. Variatie in beheersystemen, en ook voldoende grote oppervlaktes met nietsdoen (bosreservaten) blijven dus in de toekomst nodig en wenselijk, om bijhorende specialisten hun plekje te geven, en om eenheidsworst te vermijden. Het boomgericht beheer zal niet in alle situaties de beste of enige beheeroptie zijn. Ook nu blijft het motto van Leibundgut overeind: voorgeschiedenis, actuele toestand en streefbeeld zullen bepalen welke beheeroptie op welke plek de beste is. Met deze vernieuwende aanpak hebben we er wel een waardevolle en in veel gevallen valabele alternatieve beheerkeuze bij.<

kris.vandekerkhove@inbo.be